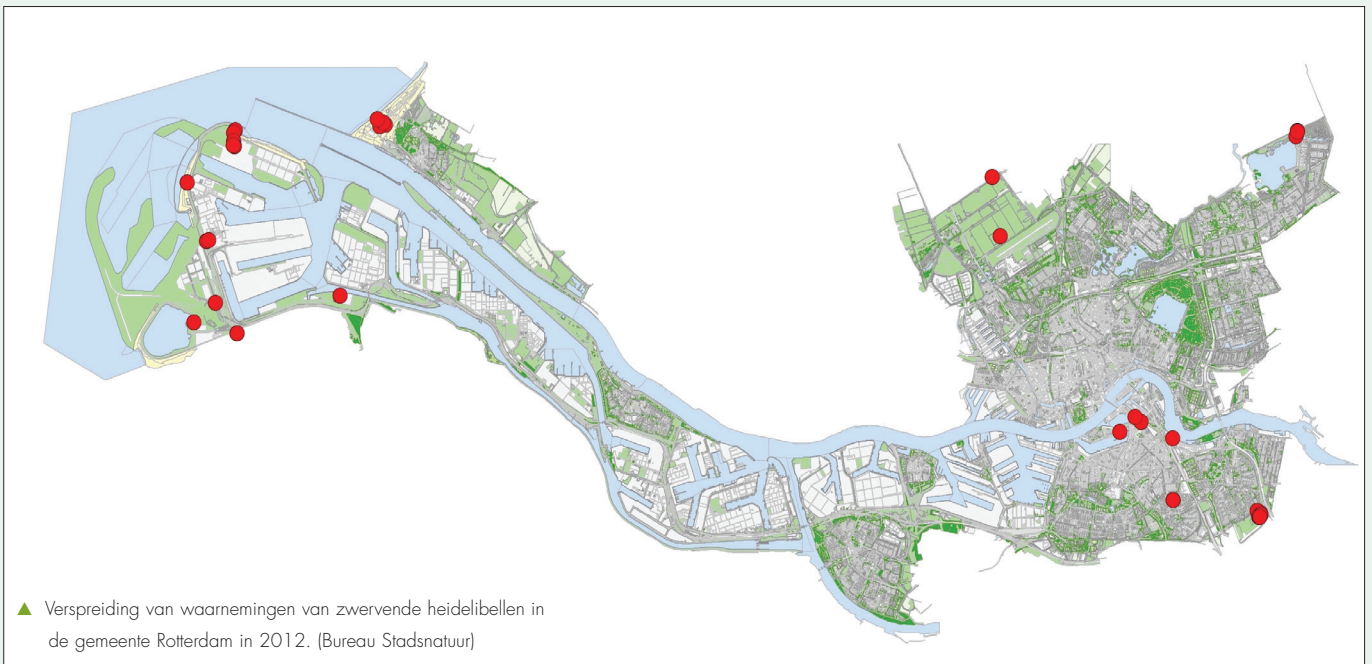

Zomer 2012: zwervende heidelibel breekt records op braakliggend terrein

Sander Elzerman [ecoloog, Elzerman Ecologisch Advies; info@elzermanecologischadvies.nl]

De meeste insectenliefhebbers zullen 2012 vooral herinneren als een wisselvallig en koel jaar. Hierdoor viel bijvoorbeeld het aantal dagvlinders nogal tegen (Van Swaay *et al.* 2013). Voor de libellen was dat beeld minder eenduidig. Van sommige soorten werden minder exemplaren geteld dan in voorgaande jaren, terwijl er ook soorten waren die stabiel bleven of juist een toename vertoonden. Eén van de libel-

lensoorten die in Rotterdam een topjaar doormaakte, was de zwervende heidelibel (*Sympetrum fonscolombii*). Een soort die behoorlijk zeldzaam is in de havenstad. Het jaar 2012 leverde maar liefst 40 meldingen op. Waar kwamen deze libellen ineens vandaan?

Tot 2012 was slechts een handvol meldingen bekend van zwervende heidelibellen binnen gemeente Rotterdam. Ze werden vooral gezien langs de kuststrook, vaak in de omgeving van Hoek van Holland. De eerste waarneming in 2012, van een mannetje op 19 juni in de Kapittelduinen bij Hoek van Holland, was dan ook nog geen verrassing. Begin juli was het echter weer raak. Bij Nesseland werden net ten noorden van de Zevenhuizerplas ten minste vier verschillende exemplaren geteld.

Al snel volgden meer waarnemingen op andere plekken. Niet alleen aan de kust, zoals op de Maasvlakte en bij Hoek van Holland, maar ook in de bebouwde

kom van Rotterdam, zoals in de wijken Lombardijen en Feijenoord. Vooral op braakliggende, zandige terreinen met ruige begroeiing kon men met een beetje zoeken al snel een zwervende heidelibel vinden. Het hoogtepunt werd bereikt in augustus, een maand waarin met 47 exemplaren bijna 80% van het totale aantal van 60 in 2012 werd gemeld. Daarna liep het aantal snel terug en de laatste zwervende heidelibellen werden tot half september op de Maasvlakte gezien.

Nomade

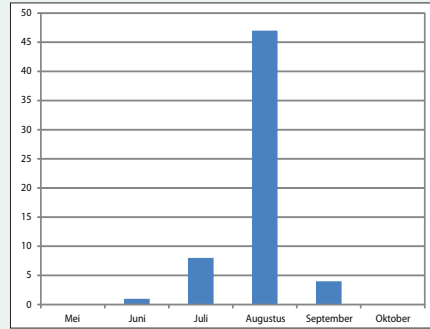
Zoals de naam doet vermoeden is de zwervende heidelibel een soort met een nomadisch karakter. Bovendien is het een uitgesproken pionierssoort. Deze Zuid-Europese soort heeft zich gespecialiseerd in het benutten van tijdelijke, ondiepe poelen, veelal op braakliggende terreinen (Dijkstra 2002). Op dit soort kale plekken zijn weinig concurrenten en bovendien warmt het ondiepe water in

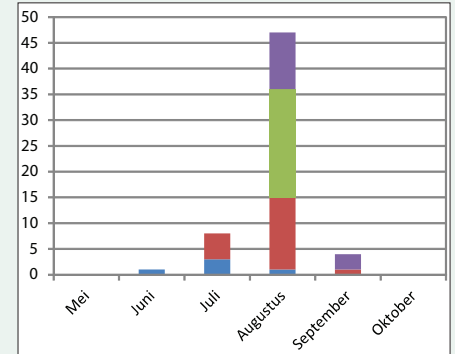
▲ Vers imago van de zwervende heidelibel op een braakliggend terrein in Rotterdam-Lombardijen; 23 augustus 2012. (Sander Elzerman)

▲ Volwassen (uitgekleurd) mannetje van de zwervende heidelibbel; Rotterdam-Nesselande, 2012. (Garry Bakker)

▲ Zwervende heidelibbel in Rotterdam: verdeling van de waarnemingen over de zomermaanden van 2012.

▲ Geslacht en leeftijd van zwervende heidelibellen, waargenomen in Rotterdam in de zomermaanden van 2012; blauw = man, rood = vrouw, groen = niet uitgekleurd (jong), paars = onbekend.

de zomer gemakkelijk op waardoor de larven zich sneller kunnen ontwikkelen. Binnen enkele maanden doorlopen ze de volledige cyclus tot libel en vliegen ze uit. Dat is ook terug te zien in de waarnemingen van 2012. In de Kapitelduinen (Hoek van Holland) ligt een aantal ondiepe poelen met nog grotendeels kale oevers die geleidelijk aflopen. In sommige jaren drogen de poelen op, maar in 2012 bleven zij dankzij afdoende regenval goed gevuld. Veel andere waarnemingen zijn gedaan op braakliggende terreinen. Hier waren tijdelijke plassen aanwezig die door regenwater ontstaan zijn. Een enkeling werd gezien op droge, zanderige terreinen. Dat zijn verkenners die nieuwe voortplantingslocaties proberen te ontdekken.

Lokale voortplanting

De meeste zwervende heidelibellen die we in Nederland in juni en juli zien zijn afkomstig uit Zuid-Europa. Vanuit de zuidelijke streken zwerven ze in het voorjaar de noordelijker delen van Europa in. Vervolgens planten sommige zich hier voort, waarna hun nakomelingen nog dezelfde zomer rondvliegen als volwassen libel (Dijkstra 2002). Dit is ook goed terug te zien in de verdeling van de waarnemingen. Het aandeel onvolwassen exemplaren dat in augustus is gemeld bedraagt 58,3% van 36 op leeftijd gebrachte individuen. Dit wijst erop dat deze libellen niet ver hiervandaan zijn opgegroeid. In de Kapitelduinen bij Hoek van Holland, op een braakliggend terrein in Groot-IJsselmonde en in Lombardijen is met zekerheid voortplanting vastgesteld. De zomergeneratie vliegt vervolgens weg van de poelen waar ze uitgeslopen zijn, en kan vervolgens over grote afstanden rondzwerven.

Het is niet bekend of deze generatie zich ook in Nederland voortplant en in hoeverre zwervende heidelibellen in staat zijn de Nederlandse winter te doorstaan (Dijkstra 2002). Mogelijk zijn we jaarlijks afhankelijk van import van zwervers uit het zuiden.

Blaauwe ogen

Zwervende heidelibellen zijn dus echte opportunisten die door hun zwerfvlucht kunnen profiteren van snel veranderende omstandigheden. De laatste jaren neemt de soort toe in Nederland. Het opwarmende klimaat maakt het mogelijk steeds meer met succes tot voortplanting in Nederland te komen. De verwachting is dan ook dat deze stijgende lijn in waarnemingen zich zal gaan voortzetten (Bouwman *et al.* 2008). Voorlopig blijft de zwervende heidelibbel nog een zeldzame verschijning in onze regio. Dit zal ook afhangen van de hoeveelheid braakliggend terrein in de stad en de kansen die de natuur op dit soort plekken krijgt (Brekelmans & Andeweg 2013). Bovendien kunnen de aantallen zwervende heidelibellen van jaar tot jaar sterk variëren. Let in de zomermaanden dus goed op de heidelibellen. Zwervende heidelibellen zijn herkenbaar aan de helderblauwe onderzijde van het oog. Dit opvallende kenmerk onderscheidt zwervende heidelibbel van alle andere heidelibellen in Nederland. ◀

Komt u een zwevende heidelibelle tegen? Geef uw waarneming dan door via <http://bsr.waarneming.nl>.

Literatuur

- Brekelmans, F. & Andeweg, R., 2013 - Braak: ongeorganiseerde natuurbeleving - Stadswerk Magazine 4: 8-11
- Bouwman, J.H., Kalkman, V.J., Abbingh, G., Boer, E.P de, Geraerds, R.P.G., Groenendijk, D., Ketelaar, R., Manger, R. & Termaat, T., 2008 - Een actualisatie van de verspreiding van de Nederlandse libellen - *Brachytron* 11(2): 186-187
- Dijkstra, K.D., 2002 - *Sympetrum fonscolombii*: Zwervende heidelibbel. - pp 365-368 in: - *De Nederlandse libellen (Odonata)*. (Nederlandse Fauna 4) - Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden
- Van Swaay, C.A.M., Veling, K., Termaat, T., Huskens, K. & Plate, C.L., 2013 - Vlinders en libellen geteld - Jaarverslag 2012. Rapport VS2013.003. De Vlinderstichting, Wageningen